

Előszó

Az archívumok egyszerre számítanak a kutatás helyszínének és termékének. A tudománytörténeti munkák is jól érzékeltetik ezt a sajátos kettősséget: a hagyományos műfajok iránt érdeklődő kutatók egyre inkább a néprajzi archívumokban kutatnak, ezek anyagait áttekintve emelnek be újra a tudományos köztudatba időközben elfelejtett néprajzi gyűjtéseket (balladákat, népmeséket stb.). Másrészt a recens terepkutatások a tudományos reflexiók (konferencia-előadások, szacikkek és -könyvek) mellett olyan primér forrásanyagot is előállítanak, melyek kutatóintézetek, múzeumok vagy más tudományos intézmények archívumaiban kerülnek elhelyezésre.

Az archívumok mára mindenütt jelen vannak (Mester 2014). Az archívumok – főleg ezeknek az interneten is elérhető, nagyszámú adatmennyiséget feldolgozó és bonyolult keresési műveleteket lehetővé tevő változataik – azonban nem csupán a tudományos életben, valamint a múlthoz, az örökség-történelemhez való hozzáférésben játszanak egyre nagyobb szerepet, hanem mindennapi életünknek is részévé válnak. Ez egyrészt azt jelenti, hogy az archívumok használói és termelői nem csupán a kutatók közül kerülnek ki, hanem egyre nagyobb számban jelennek meg közöttük lelkes amatőrök, akik egy-egy lokális közösség, vagy család, illetve személyes identitásuk megszerkesztésére használják az archívumokat. Másrészt a mindennapi életvezetésünk túlbürokratizálódásának, illetve az információ rögzítésére, tárolására és továbbítására szolgáló eszközeink tökéletesedésével, valamint ezek széleskörű elterjedésével mindnyájan saját magunk archivátorainá válunk. Saját életterünkben is kisebb-nagyobb archívumokat őrzünk, és ezeket gyakran hozunk mozgásba. Ezt nevezi Pierre Nora az *archívumok kvantitatív forradalmának*, mely ezek decentralizálódását és demokratizálódását jelzi (Nora 2006).

A paraszti/falusi környezetből származó személyes iratok és a családi gyűjteményekben található dokumentumok feltárásával, elemzésével és kiadásával a néprajztudomány mellett számos rokon diszciplína is foglalkozott. Az egy személy birtokában található dokumentumok összességére Bányai Irén a *parasztirattár* terminusát alkotta meg, ezzel is jelezve, hogy nem csupán iratok halmazáról, hanem egymással szoros kapcsolatban álló, rendszert alkotó dokumentumokról van szó, melyek elsősorban az együttesen belül értékelhetők és értelmezhetők (Bányai 1973). Az én megkonstruálásában és az egyén tetteinek megértésében az iratok összessége szerepet játszik.

2014-ben röppent fel az a hír, hogy Finnországban 2016-tól nem lesz kötelező a kézírás tanítása az iskolákban, helyette inkább gépelni tanítják a gyerekeket, mert az sokkal hasznosabb, a kézírás oktatása pedig választható tantárgy lesz. A hír kapcsán Erdélyben a téma jeles kutatója, Keszeg Vilmos a következőkre hívta fel a figyelmet: 1. a Finnországban meghozott intézkedés jelzi azt, hogy az írás történe-

tében egy határhoz érkeztünk el. Az írás történetében egy szakasz lezárul; 2. az írás nincs veszélyben, az írás technikájának változásával csak az ember változik meg; 3. a kultúrának arra a részére, amit a használók valamilyen megfontolásból nem preferálnak, vigyázni kell, biztonságba kell helyezni, archiválni és muzealizálni kell. A kézirás visszaszorulásával és a kéziratok megritkulásával egyidőben felértékelődnek a (régii) kéziratok (Keszeg 2015).

A paraszti/populáris környezetből származó személyes iratokat is gyűjtő intézmények (múzeumok, levéltárak) közül egyre többen jelentik meg gyűjteményeiket a világhálón, mintegy helyettesítve ezzel azok kiadását. Ezek az online archívumok és adatbázisok azonban hasznosságukat és használhatóságukat tekintve egyaránt számos elméleti és technikai kérdést vetnek fel.

A kötet a 2016. október 14–15. között között, Ottományban, az MTA BTK Néprajztudományi Intézetével és az Ottományi Kiállítóházzal közösen szervezett, *Az archívumok használatának változó kontextusai – a KJNT vándorkonferenciája* című konferencia előadásaiból közöl válogatást. Szakmai fórumunk a Társaság vándorkonferenciáinak tematikáját folytatta. A kulturális gyakorlatok és reprezentációk (Ilyés–Jakab szerk. 2013), valamint a helyi örökség használatának és megjelenítésének kérdése (Jakab–Vajda szerk. 2016) után ezeknek a reprezentációknak és hagyománykonstrukcióknak az őrzését, termelését és megjelenítését egyaránt kiszolgáló és felügyelő archívumok kérdése kapcsán biztosítottunk szakmai keretet a tapasztalatcserére, a különféle adatbázisok létrehozására és használatukra irányuló kutatások bemutatására, az online megjelenítés adta lehetőségek és kihívások megvitatására.

A kötet tanulmányai egyik része a paraszti és személyes irattárak és hagyatékok, a dokumentumokat őrző felhasználók, az iratok adatbázisokba szerkesztésének és az archívumok létrehozásának és fenntartásának, valamint ezek használatának és funkcióinak kérdéskörét járja körül. A tanulmányok másik része az archívumok természetének kérdéséhez általános, elméleti szinten közelít, néhány szerző pedig az online archívumok szerepével és jelentésteremtő funkciójával, illetve az adatok értelmezett formában történő megjelenítésének/megjeleníthetőségének kérdésével foglalkozik.

A kötetet egyfajta előtanulmánynak szánjuk a Kriza János Néprajzi Társaság készülő projektjéhez, melynek célja a Társaság archívumában található népi, populáris iratok digitalizálása, komplex keresőrendszerrel ellátott adatbázisba rendezése és az interneten történő megjelenítése.

A szerkesztők

Szakirodalom

Bányai Irén

1973 A parasztirattárak jelentősége az újkortörténeti muzeológiában. *Studia Comitatensia*. (2) 161–171.

Ilyés Sándor – Jakab Albert Zsolt (szerk.)

2013 *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 21. Kulturális gyakorlat és reprezentáció*. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár.

Jakab Albert Zsolt – Vajda András (szerk.)

2016 *Érték és közösség. A hagyomány és az örökség szerepe a változó lokális re-giszterekben*. (Kriza Könyvek, 39.) Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár.

Keszeg Vilmos

2015 Nem írunk többet kézzel? Fordulóponthoz érkezett az írás története. Kérde-zett Gál László. *Transindex*. jan. 22. Elérhetőség: <http://eletmod.transindex.ro/?cikk=24904>

Mester Tibor

2014 Az archiválás újfajta lehetőségei. A közösségi archívumok szerepe a kultúráku-tatásban. In: Bódi Jenő – Maksa Gyula – Szijártó Zsolt (szerk.): *A minden-napi élet mint téma és mint keret*. Gondolat Kiadó – PTE Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, Budapest–Pécs, 203–217.

Nora, Pierre

2006 Küldetés és kihívás: a levéltár a mai társadalomban. *Levéltári Szemle* LVI. (1) 4–6.